

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ**

**ПОЛІТИКА ТА ПРАВО
В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПОШУК РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

...

23 КВІТНЯ 2024

**Київ
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова
2024**

УДК 32:341.3«364»(082)
П 50

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 8 від 28 березня 2024 року)*

П 50   **ПОЛІТИКА ТА ПРАВО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОШУК
РІШЕНЬ** : збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред.
П. В. Горінова ; Навчально-науковий інститут права та політології
УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). – Київ :
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – 399 с.

Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень» містить короткий зміст результатів науково-дослідних робіт наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та студентів закладів вищої освіти, наукових установ і організацій. Збірник присвячено аналізу й оцінці політичних і правових аспектів у контексті воєнного стану, з особливим акцентом на українські реалії та міжнародну перспективу. У збірнику широко представлені теми, що стосуються захисту прав людини, правового регулювання під час воєнного стану, ролі національних та міжнародних інституцій у забезпеченні правопорядку та справедливості. Велика увага приділена питанням соціального захисту військовослужбовців та цивільного населення, особливостям правосуддя в умовах воєнного стану. Дослідження в збірнику відзначаються глибоким аналітичним підходом та різноманітністю методологій, що дозволяють оцінити складність та багатовекторність правових і політичних викликів сучасного світу.

Збірник є джерелом для науковців, юристів, політологів, а також для всіх, хто цікавиться глибоким розумінням сучасних правових і політичних реалій. Він сприяє науковому діалогу, обміну знаннями та досвідом між фахівцями різних галузей, що є ключовим для вироблення комплексних підходів до вирішення глобальних викликів сучасності.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань несуть автори матеріалів.

УДК 32:341.3«364»(082)
DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-MK_NNIPiP_2024

© Автори публікацій, 2024
© ННПіП УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024
© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024

Олег ГЕТЬМАН / Oleh HETMAN

*аспірант Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ)*

Сергій МОСКАЛЕНКО / Serhiy MOSKALENKO

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ)*

ПРОБЛЕМА ЗАСТОСУВАННЯ СПРАВЕДЛИВОГО ПОКАРАННЯ ДО ВИННОЇ ОСОБИ ЗА ЗГВАЛТУВАННЯ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ (ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ)

Важливою детермінантою сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), є рівень гендерної нерівності загалом у суспільстві до війни, оскільки гендерна нерівність і дисбаланс влади міцно вкорінені і передаються з покоління в покоління, відтворюючись у значних масштабах. На міжнародному рівні нині визнається неоднаковий вплив збройних конфліктів на жінок та дівчат. Зокрема, у Преамбулі Резолюції 1325 (2000) Ради Безпеки ООН йдеться про розуміння цього впливу та про необхідність ефективних інституційних механізмів для їх захисту. Ці відмінності у тому, як жінки, дівчата, чоловіки та хлопчики стикаються з конфліктом, пов'язані з тим, що вони мають різний статус у своїх громадах, стають об'єктами нападу по-різному, їхні травми мають різні соціальні та економічні наслідки, вони мають різні способи підтримання свого існування, різний доступ до ресурсів, необхідних для виживання та відновлення. Патріархальні соціальні моделі часто зображують жінок та дівчат покірними, пасивними та менш цінними у порівнянні з чоловіками. Укорінення ідеальних типів жіночності, пов'язаних з уявленням про жінок як пасивних суб'єктів, яким притаманна «сексуальна чистота і непорочність», також веде до того, що жінки розглядаються як «природні» жертви. Аналогічно гетеронормативні припущення та стереотипи стосовно чоловічої мужності та сили можуть призводити до небажання взагалі визнавати існування чоловіків-постраждалих від сексуального насильства. Очевидно, що обидва підходи мають єдине коріння і перешкоджають справедливості для усіх постраждалих. Групове згвалтування підвищує згуртованість між членами таких формувань, породжуючи колективне відчуття влади та переваги, дозволяє їм отримати гарантії конфіденційності, особливо у невеликих групах з 3-5 осіб, де гвалтівники разом мовчатимуть щодо скоєного. Також є командири, які намагаються використовувати групові згвалтування, беручи у них участь, щоб показати «приклад для наслідування» підлеглим та зробити своє угруповання відомим подібними зразками поведінки.

На даний момент, існує проблема щодо потенційного покарання, яке повинно застосовуватися до винної особи, безпосередньо при кваліфікації згвалтування, вчиненого, зокрема, військовослужбовцями РФ в умовах повномасштабного вторгнення (окупації території) та вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а саме, за якою статтею Кримінального кодексу України мають кваліфікуватися такі дії для покарання осіб: за ст. 438 як воєнний злочин чи ст. 152 як злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Слід зазначити, що на думку як міжнародної спільноти, так і українських правників, зважаючи на те, що зґвалтування вчинено в контексті війни, ведення бойових дій, окупації території (наявний контекстуальний елемент). В умовах повномасштабної війни росії з Україною наявність МЗК (міжнародно-збройного конфлікту) є загальновідомим фактом. Тому на перший план доказування воєнних злочинів, вчинених з 24 лютого 2022 року, виходить саме встановлення зв'язку діяння та збройного конфлікту, і цей елемент не завжди є простим для доказування. Адже, як визнано у стандартах розслідування міжнародних злочинів, не усі злочинні діяння, які вчиняються під час збройного конфлікту, кваліфікуються як воєнний злочин. Тільки ті, які скоєні «в контексті» та «пов'язані» із збройним конфліктом, можуть прирівнюватись до воєнних злочинів. Вимога наявності зв'язку означає, що діяння має бути тісно пов'язане із збройним конфліктом, що відбувається у будь-якій частині територій, контрольованих сторонами у конфлікті. Іншими словами, має існувати достатній територіально-темпоральний зв'язок між діянням та бойовими діями. Докази не обов'язково повинні показувати, що конфлікт був причиною діяння, і діяння не обов'язково має відбуватися саме під час бою.

Тому, саме при визначенні контекстуального елемента, який служить для того, щоб відрізнити воєнні злочини від так званих загальнокримінальних, то під час кваліфікації зазначених злочинних дій, слід застосовувати ст. 438 КК України. Хоча в ній законодавцем, безпосередньо й не згадується про зґвалтування, однак вочевидь такі дії проти статевої свободи та статевої недоторканості особи є порушенням законів і звичаїв війни з огляду на Женевські конвенції та Римський статут.

Водночас, існує проблема щодо потенційного покарання, яке може бути застосоване до винного за злочини вчиненні щодо потерпілої особи. Опрацюванням даної теми встановлено, що законодавцем не передбачене дієве та справедливе покарання за зґвалтування в умовах повномасштабного вторгнення. Так, відповідно до Кримінального кодексу України за зґвалтування, що спричинило тяжкі наслідки, вчинене повторно, передбачено покарання у виді позбавлення волі строком на 15 років або довічне позбавлення волі (ч. 6 ст. 152 КК України); за зґвалтування малолітньої дитини – 10-15 років позбавлення волі (ч. 4 ст. 152 КК України). А за порушення законів і звичаїв війни – 8-12 років позбавлення волі (ч. 1 ст. 438 КК України).

Таким чином, порушення законів та звичаїв війни, яке полягало у вчиненні зґвалтування, карається менш суворо, ніж кваліфіковане зґвалтування як загальнокримінальний злочин.

Фактично у ч. 1 ст. 438 КК України не враховується ні кількість жертв, ні їхній вік, ні тяжкі наслідки для потерпілих (втрата здатності до дітонародження, психічна хвороба, інші тяжкі тілесні ушкодження тощо).

Тому існує проблема, яку потрібно негайно вирішити щодо збільшення санкції за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України.

Також, існують такі виклики щодо захисту постраждалих від сексуального насильства у процесуальному аспекті (в частині застосування КПК України):

- значна кількість допитів спершу на досудовому розслідуванні, а потім ще раз під час судового розгляду і, як наслідок, повторна віктимізація жертв;
- в аспекті доказової бази (неможливість проведення експертиз у зв'язку з тим, що після вчинення злочину минуло багато часу);
- проблематичне отримання показань потерпілих, які виїхали за межі України тощо.

Установлено, що при кваліфікації категорій справ – щодо порушення законів та звичаїв війни, яке полягало у вчиненні зґвалтування (з наявним контекстуальним елементом, тобто злочин скоєний, з огляду того, що під час окупації Київщини а саме міста Ірпінь, Буча та Гостомель, де мали випадки злочинів даної категорії, відповідно до чинного законодавства, орган досудового розслідування повинен кваліфікувати за ст. 438 КК України, але вказана стаття взагалі не враховує обставини зґвалтування і включаючи до неї характерні компоненти та сукупність повторності злочину, як наприклад у загальнокримінальному злочині цієї категорії, що в подальшому унеможлиблює застосування правильного покарання судом, як до особи яка скоїла злочин, так і настання моральної та соціальної справедливості по відношенню до потерпілої особи.

Незважаючи на складність умов та виклики, пов'язані з збором доказів та забезпеченням справедливого судочинства, важливо забезпечити відповідальність за злочини зґвалтування та запобігти безкарності. Потрібно провести диференціацію кримінальної відповідальності за зґвалтування, яке водночас є воєнним злочином, створити умови для зменшення повторного переживання жертвою зґвалтування події злочину, а також законодавчо врегулювати ширше використання цифрових доказів та свідчень, зокрема тих, які отримані прокурорами МКС, іншими міжнародними інституціями під час збирання інформації про воєнні злочини рф в Україні (тобто забезпечити можливість «спільного» використання доказів).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Харитонова О. «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, у війні рф проти України: можливості правового реагування». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.
2. Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення рф. URL : <https://www.gp.gov.ua>;
3. Гловюк І. В. «Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування sui generis». Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ.

УДК 349.2(477)

Микола ГЛУЩЕНКО / Mykola GLUSCHENKO

*аспірант кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ)*

Павло ГОРІНОВ / Pavlo GORINOV

*кандидат юридичних наук, доцент, заслужений працівник соціальної сфери України,
директор Навчально-наукового інституту права та політології,
доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОБОТИ ЗА ВИКЛИКОМ: ДОСВІД ОКРЕМИХ КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ

З отриманням Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі у червні 2022 року перед Україною постав складний виклик продовжити, ба більше,